

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ-ПІДПРИЄМЦЯ

студентки 2 курсу, 9 м групи,

спеціальності 081 «Право»,

спеціалізації

«Цивільне право і процес»

Бірюкової Анастасії Віталіївни

Науковий керівник

к.ю.н.

Ільченко Ганна Олександрівна

Гарант освітньої програми

д.ю.н.

Примак Володимир Дмитрович

Київ- 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ – ПІДПРИЄМЦЯ	
1.1. Поняття фізичної особи-підприємця за законодавством України	7
1.2. Права та обов’язки фізичної особи-підприємця.....	17
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ-ПІДПРИЄМЦЯ	
2.1. Державна реєстрація та припинення діяльності фізичних осіб-підприємців.....	29
2.2. Особливості укладення та розірвання договорів за участю фізичних осіб- підприємців.....	37
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах розвитку ринкової економіки вагоме місце займає підприємницька діяльність, що здійснюється фізичними особами. В Україні досить поширеною формою реалізації своєї здатності до праці є діяльність фізичних осіб – підприємців (далі – ФОП). Суть такої зайнятості полягає у самостійній, систематичній, на власний ризик праці з метою отримання бажаного прибутку.

Діяльність ФОП є вкрай важливою і актуальною для економіки України, оскільки ФОП – це важливий напрям структурної перебудови та розвитку економіки. Гнучкість, висока адаптивність та фінансова ефективність роблять ФОПів важливим партнером великих підприємств з одного боку (через, наприклад, аутсорсинг), та сприяють розширенню сфери послуг – з іншого боку. Також діяльність ФОП сприяє не лише збільшенню робочих місць та зростанню реальних доходів населення, а й є одним із основних джерел формування доходу місцевих та державного бюджетів.

Актуальності темі додає й те, що в період економічної кризи, яка пов'язана з поширенням коронавірусу (COVID-19) або інших небезпечних хвороб чи виникнення надзвичайних ситуацій, запровадження карантинних заходів тощо, держава повинна удосконалювати законодавство, що забезпечує підприємницьку діяльність громадян-підприємців, стимулюючи останніх до виходу з тіньової господарської діяльності та реєстрації власної справи.

Аналіз статистичних даних свідчить про те, що не зважаючи на складнощі політичної та економічної ситуації нашої держави внаслідок поширення вірусу (COVID-19), в Україні підприємці продовжують реєструвати свою діяльність та задовольняти потреби більшої частини населення.

Саме цивільно-правовий статус фізичних осіб, які займаються або мають бажання займатися підприємницькою діяльністю, відображає основні

аспекти відносин особи з суспільством та державою і потребує значної уваги з боку науковців та практиків.

Україна, в особі різноманітних державних органів, намагається сприяти розвитку підприємницької діяльності, приймаючи нормативно-правові акти, які регулюють діяльність окремих видів суб'єктів господарювання. Але загалом вони стосуються саме юридичних осіб, що мають на меті отримання прибутку за допомогою ведення своєї діяльності. Що ж стосується цивільно-правового регулювання підприємницької діяльності фізичних осіб, то чинні нормативні акти, зокрема Цивільний кодекс України, лише декларують право фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності, використання належного їм майна для цього, встановлюють категорії осіб, які не мають права її здійснювати, та регулюють їх державну реєстрацію. Саме тому актуальним є дослідження правової природи саме фізичних осіб в статусі підприємців та впровадження змін до чинного законодавства в контексті створення, ведення та припинення їх діяльності.

До аналізу та визначення сутності цивільно-правового статусу фізичних осіб-підприємців в Україні зверталися І. Бутков [29], І. Воротинцева [31], О. Дем'яненко [34], А. Панчишин [55], А. Сазонова [63], В. Кравчук [46], О. Кравчук [47] та інші.

Мета дослідження. Автор випускної кваліфікаційної роботи ставив за мету на основі чинного законодавства, судової практики та порівняльно-правового аналізу досліджень науковців прийти до висновків теоретичного характеру та розробити рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства України у сфері регулювання цивільно-правового статусу фізичних осіб-підприємців.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі **завдання**:

- проаналізувати цивільно-правовий статус фізичної особи-підприємця та визначити його відмінність від інших можливих статусів фізичної особи;
- визначити й порівняти права та обов'язки фізичної особи-підприємця та юридичної особи;

–виокремити особливості проведення процедури державної реєстрації та припинення діяльності фізичних осіб-підприємців;

–розкрити особливості укладення та розірвання договорів за участю фізичних осіб-підприємців.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають в процесі створення, діяльності чи припинення діяльності фізичної особи, що має статус підприємця.

Предметом дослідження є цивільно-правовий статус фізичної особи-підприємця.

Методами дослідження стали діалектичний, формально-догматичний, метод порівняльно-правового дослідження, статистичний тощо.

При виконанні кваліфікаційної роботи був використаний діалектичний метод пізнання - шляхом об'єктивного, всебічного і конкретного розгляду набуття та припинення цивільно-правового статусу такого суб'єкта господарювання як ФОП, а також особливостей його державного регулювання.

Із застосуванням формально-догматичного методу був проведений аналіз таких джерел як Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) [2], Господарський кодекс України (далі – ГК України) [3], Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) [4], закони України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (далі – Закон про держреєстрацію) [8], «Про ліцензування видів господарської діяльності» (далі – Закон про ліцензування) [7] та ін., судова практика у вигляді постанов Великої Палати Верховного Суду та Кабінету Міністрів України.

Метод порівняльно-правового дослідження надав можливість порівняння правового статусу фізичної особи-громадянина, фізичної особи-підприємця та самозайнятої особи, регулювання підприємницької діяльності ФОП за Цивільним кодексом України та Господарським кодексом України, умов відповідальності фізичної та юридичної особи, які займаються підприємницькою діяльністю.

За допомогою статистичного методу був проведений аналіз даних щодо осіб, які реєструються для отримання статусу підприємця та яку систему оподаткування вони обирають.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному дослідженні основних проблем правового регулювання статусу ФОП, порівнянні нормативно – правових актів та судової практики, що стосується реєстрації та діяльності ФОП, виявленні недоліків цивільного законодавства щодо закріплення прав, що є елементом цивільно-правового статусу підприємця і наведенні пропозицій щодо удосконалення українського законодавства про ФОП.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Правовий статус фізичної особи-підприємця», що опублікована у збірнику наукових статей «Правове регулювання цивільних відносин відносин: збірник наукових статей студентів» К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 6-11.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що їх можна використовувати при підготовці презентацій та лекцій у вищих навчальних закладах. Також зібраний матеріал буде корисним для використання у своїх працях науковцями та при формулюванні нових норм при внесенні змін до законодавства України.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе чотири підрозділи, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 59 сторінок, із яких основна частина роботи займає 40 сторінок. Список використаних джерел складається з 71 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ – ПІДПРИЄМЦЯ

1.1. Поняття фізичної особи-підприємця за законодавством України

Підприємництво в Україні – це можливість амбітних людей розкрити свій внутрішній потенціал, проявити себе як творчу особистість, здійснюючи ризиковану діяльність, і як результат отримувати прибуток. Така діяльність фізичних осіб-підприємців має ряд позитивних наслідків в різних сферах людської життєдіяльності, позитивно впливає на рівень розвитку суспільства в цілому. Такий бізнес сприяє економічному зростанню та підвищенню конкурентноспроможності на ринку, саме тому розвиток підприємництва є пріоритетом державної політики.

Такий вид самозайнятості населення надає громадянам можливість реалізації власних комерційних планів, створює робочі місця та наповнює бюджети відповідними коштами зі сплачених податків. Дана форма підприємництва відрізняється від інших організаційно-правових форм господарювання передусім тим, що є найпростішим способом легально отримувати доходи від власного бізнесу.

Більшість засновників компаній у нашій країні починають свою діяльність як ФОП, де засновник (власник) виконує усі функції самостійно. Як ФОПи діють самозайняті спеціалісти у галузі інтелектуальних, побутових послуг, таку форму часто обирають для магазинів, ресторанів, майстерень тощо.

Не зважаючи на поширення пандемії, викликаної COVID-19, та, як наслідок, введення карантинних обмежень на території України, що завдало значного удару представникам малого та середнього бізнесу, внаслідок яких більшості підприємцям довелося призупинити свою діяльність або ж взагалі закрити свою справу, за даними Державної служби статистики України, станом

на 1 січня 2021 року в Україні зареєстровано близько 1 мільйон 855 тисяч 165 ФОП [42].

Аналіз такої статистики свідчить про те, що не зважаючи на всі складнощі політичної та економічної ситуації нашої держави внаслідок поширення коронавірусу, в Україні підприємці продовжують реєструвати свою діяльність, сплачувати податки та бути одними із основних джерел наповнення бюджету.

Саме цивільно-правовий статус фізичних осіб, які займаються або мають бажання займатися підприємницькою діяльністю, відображає основні аспекти відносин особи з суспільством та державою в цілому і потребує значної уваги з боку науковців.

Складні зв'язки між державою та індивідами, а також між самими індивідами фіксуються державою у правовій формі – у формі прав, свобод та обов'язків. У своїй єдності саме вони становлять правовий статус індивіда, який, у свою чергу, відображає особливості соціальної культури суспільства, рівень розвитку демократичних інститутів нашої держави та стан законності [1, с. 95].

ЦК України – це основне джерело регулювання діяльності фізичних осіб, адже вони є учасниками цивільних відносин [2]. Відповідно до ч.1 ст. 50 ЦК України право на здійснення підприємницької діяльності має фізична особа з повною цивільною дієздатністю, тобто така, що досягла повноліття.

Однак існують випадки, передбачені законодавством, коли особа може займатися підприємницькою діяльністю і до досягнення нею повноліття.

Зокрема, це може бути фізична особа, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором (при цьому у разі його припинення, надана їй повна цивільна дієздатність зберігається), особа, яка записана матір'ю або батьком дитини (ст. 35 ЦК України). Також повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка зареєструвала шлюб з моменту реєстрації такого шлюбу, при чому у разі його припинення до досягнення нею повноліття або визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи, набута нею дієздатність зберігається (ст. 34 ЦК України).

Цікавим є досвід створення в Україні та за кордоном шкільного підприємництва (далі – ШП) як одного із прикладів того, як практично застосувати знання в цьому напрямку, а також набути і розвинути нові компетентності та навички в учнів у сфері діяльності, що спрямоване на отримання прибутку. Як наслідок – спробувати себе в ролі підприємця, який несе відповідальність за свої дії та отримує певний дохід.

На перший погляд, можна було б сказати, що підприємництво неможливо поєднати зі школою. Проте це не так. ШП можна назвати копією “дорослого” підприємництва/бізнесу з повноцінною структурою, але під правовим захистом школи. Таке навчання та здобуття досвіду максимально наближені до реального підприємництва з усіма його складовими (менеджмент, бухгалтерія, комунікація, брендування тощо).

Гроші, виручені від продажу товарів чи послуг, витрачаються на потреби, які учні визначили пріоритетними: розвиток свого шкільного бізнесу, підтримка соціально незахищених або бідних дітей, освітні подорожі та екскурсії, підтримка людей похилого віку, вирішення екологічних проблем тощо.

В Україні існують дві шкільні фірми у Лисичанську (загальноосвітня школа №12) та Краматорську (загальноосвітня школа № 9) [69, с. 172-173].

Тому, дуже позитивним є запозичення зарубіжного досвіду Англії та Німеччини щодо створення для неповнолітніх можливості здобувати знання у напрямку створення та розвитку себе як підприємця і здійснювати своє право на підприємницьку діяльність відповідно до умов, передбачених законом.

На сьогодні існує багато думок та висловлювань стосовно визначення правового статусу особи. На думку С.Д. Гусарева, правовий статус – це закріплене правове положення фізичних та юридичних осіб у певній системі суспільних відносин. Структура правового статусу включає:

- правові норми та принципи, що встановлюють даний статус;
- правосуб’єктність;
- основні права, свободи та обов’язки;
- правові принципи і правові гарантії;

- законні інтереси;
- громадянство (або інший зв'язок чи відношення до держави);
- юридичну відповідальність [33, с. 202].

На думку А. В. Панчишина, «правовий статус — це чітко структурована, універсальна, багатоаспектна та комплексна категорія, якою визначаються права, обов'язки та гарантії суб'єкта суспільних відносин, принципи та характер взаємодії їх між собою» [55, с. 96].

Таке визначення, на нашу думку, є занадто широким, оскільки гарантії та принципи взаємодії суб'єктів, між якими виникають суспільні відносини, не є тими аспектами, що можуть вдало охарактеризувати правовий статус особи.

О.Ф. Скакун визначила правовий статус особи як систему закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві [65, с.377].

Визначення правового статусу індивіда М.В. Кравчука тісно переплітається із запропонованим О.Ф Скакун і має таке формулювання: «сукупність або система всіх належних громадянину суб'єктивних юридичних прав, свобод та обов'язків, що визначають його правове становище в суспільстві, яке закріплене в чинному законодавстві та в інших формах права» [46, с.86-87].

В той же час, О.В. Дем'яненко зауважує, що юридичний статус «фізична особа – підприємець» сам по собі не впливає і ніяким чином не обмежує будь-які правомочності особи, які випливають з її цивільної право-, та дієздатності [34].

Розповсюдженою є проблема розмежування цивільно-правового статусу фізичної особи як людини і громадянина та цивільно-правового статусу фізичної особи, яка здійснює господарську або іншу діяльність у сфері економіки. Питання такого розмежування постає, зокрема, у цивільному, адміністративному, господарському праві.

3 квітня 2019 року Велика Палата Верховного Суду в рамках справи №753/16525/16ц визначила співвідношення понять фізичної особи та ФОП та їх

правового статусу, за яким кожна фізична особа має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (стаття 42 Конституції України), за яким фізична особа, яка бажає реалізувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність, після проходження відповідних реєстраційних та інших передбачених законодавством процедур, за жодних умов не втрачає і не змінює свого статусу фізичної особи, якого вона набула з моменту народження, а лише набуває до нього нової ознаки - підприємця. При цьому правовий статус «фізична особа - підприємець» сам по собі не впливає на будь-які правомочності фізичної особи, зумовлені її цивільною право- і дієздатністю, та не обмежує їх [19].

Порівнюючи правовий статус фізичної особи із правовим статусом підприємця, І. М. Бутков наголошує на тому, що статус фізичної особи громадянин змінити не можна, оскільки він не пов'язаний з його обсягом правочини дієздатності, або ж іншими факторами, а може втратитися лише зі смертю особи; громадянин може бути позбавлений статусу суб'єкта підприємництва, проте на статус фізичної особи це жодним чином не може вплинути [29, с.74].

Ми погоджуємось із влучним розмежуванням цих двох статусів науковцем, оскільки кожна людина народжується у статусі фізичної особи і не може за власним бажанням позбутися своїх прав, обсяг яких визначений на законодавчому рівні і не підлягає змінам не зважаючи на вплив зовнішніх факторів. ФОП – це статус, якого набуває особа у зв'язку із здійсненням нею підприємницької діяльності та отримання від неї прибутку. За певних обставин, особа може бути позбавлена такого статусу, однак при цьому її права як фізичної особи не змінюються.

Водночас крім статусу звичайної фізичної особи та статусу ФОП, людина може перебувати також в статусі іншої самозайнятої особи.

Чинне законодавство оперує також поняттям самозайнятої особи, що є більш широким поняттям, ніж поняття ФОП, адже сюди входять також фізичні особи, які проводять незалежну професійну діяльність – зокрема адвокати,

нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі та інші особи, перелічені в пп. 14.1.226 Податкового кодексу України (далі – ПК України) [5].

Незалежна професійна діяльність – це участь фізичної особи в науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, приватних виконавців, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядники майна, керуючі санацією, ліквідатори), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, осіб, зайнятих релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю, за умови, що такі особи не є працівниками або фізичними особами – підприємцями та використовують найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб [57, с.57].

На думку А.О. Сазанової, за своїм змістом професійна діяльність є трудовою діяльністю, яка пов'язана з певною професією [63, с. 75].

Для набуття статусу самозайнятої особи фізична особа не проходить державну реєстрацію за Законом України про держреєстрацію [8]. Але для набуття цього статусу та оподаткування незалежної професійної діяльності в цьому статусі передбачена інша процедура – взяття на облік в контролюючому органі, врегульована ст. 65 ПК України.

Правовий статус самозайнятої особи слід визначити як встановлені відповідно до чинного нормативно-правового регулювання особливості правової ідентифікації самозайнятої особи у системі права та правовідносин, які ґрунтуються на особливому порядку її персоналізації у наведеній системі, набуття ознак суб'єкта права та правовідносин, а також на особливостях правового становища наведеної особи у зазначеній системі, яке відображається за допомогою сукупності її прав та обов'язків, гарантій їх дотримання та виконання, відповідальності, а також інших структурних елементів, які в динаміці розкривають особливості функціонування самозайнятої особи як суб'єкта права і правовідносин, її взаємозв'язки з іншими суб'єктами права, місце у взаємовідносинах з державою [38, с. 79-80] .

У контексті господарського права, на відміну від цивільного, ФОП діє перш за все як підприємець, а не як фізична особа, та може вести діяльність лише

на підставі її реєстрації і внесення відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань про це.

Варто зазначити, що на відміну від цивільного законодавства, поняття «юридична особа» та «фізична особа-підприємець» у господарському законодавстві охоплюються спільним поняттям «суб'єкт господарювання» [63, с. 74]. Крім цього, ч. 3 ст. 55 ГК України визначає ФОП як суб'єктів малого підприємництва, зареєстрованих в установленому законом порядку як фізичні особи-підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

У свою чергу правовий статус ФОП у ЦК України прирівнюється до правового статусу тих юридичних осіб, які займаються підприємницькою діяльністю. Так, наприклад, ФОП, так як і юридична особа зобов'язана здійснити державну реєстрацію своєї діяльності, в наслідок якої про неї будуть внесені відомості до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб–підприємців та громадських формувань, отримати ліцензію на здійснення певних видів діяльності, сплачувати податки тощо.

Однак, правовий режим, що поширюється на ці суб'єкти має певні відмінності. Зокрема, ФОП починає свою діяльність без установчих документів та статутного капіталу на відміну від юридичних осіб. ФОП не має окремих органів управління у своїй структурі і може діяти як із залученням найманих працівників, так і без.

Більше того, у ФОП немає розмежування між особистим майном та майном, яким володіє фізична особа в статусі підприємця, на відміну від юридичної особи. Так, ч. 2 ст. 128 ГК України дублює ч.1 ст. 52 ЦК України, відповідно до якої фізична особа-підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення.

Таке положення, на нашу думку, має негативний аспект і суперечить конституційним засадам рівності суб'єктів господарювання стосовно ФОП. Це означає, що навіть у разі припинення діяльності підприємцем, його майнові зобов'язання стосовно власного підприємництва не припиняються, а виконуються уже в статусі фізичної особи-громадянина. Тобто при наявності зобов'язання, особа буде відповідати також майном, яке використовує для власних потреб та інтересів, наприклад, власним житлом.

Цікавим постає питання перебування особи одночасно у трьох статусах – фізособи, ФОПа та самозайнятої особи (не ФОП). А особливо чи може одночасно особа бути ФОП і самозайнятою особою? Це питання тісно переплітається з оподаткуванням такої особи.

На думку О. Кравчука, коли законодавство не забороняє самозайнятій особі займатися підприємницькою діяльністю, то це виглядає цілком законним. До прикладу самозайнята особа-оцінювач є водночас підприємцем і має магазин автозапчастин. Діяльність цього магазину може оподатковуватися окремо. Але трапляються й своєрідні казуси [47].

Наприклад, адвокати часто реєструються водночас і підприємцями з надання юридичних послуг (на єдиному податку), і самозайнятими особами (на загальній системі оподаткування). Так, згідно зі ст. 13 Закону України “Про адвокатуру і адвокатську діяльність”, адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, є самозайнятою особою [11].

Водночас це не позбавляє його права зареєструватися підприємцем, адже закони такої заборони не встановлюють. У тих випадках, коли особи мусять згідно з законом діяти як адвокати, ними укладається договір як адвокатом, а в тих випадках, коли це не обов'язково – як підприємцем [47].

Отже, можна підсумувати, що перебування особи водночас у статусі підприємця і самозайнятої особи не суперечить законам, хоча і викликає певні проблеми в оподаткуванні.

Варто також звернути увагу на такий аспект діяльності ФОП як підписання договорів, до яких належить договір оренди, поставки, надання послуг тощо. При

цьому, у випадку, якщо статус підприємця фізичною особою буде припинено, у нього все одно залишається обов'язок виконати всі свої зобов'язання за договором, адже сама фізична особа своє існування не припиняє, тобто не зникає і її цивільно-правова відповідальність, однак уже як фізичної особи-громадянина.

Це підтверджує і судова практика. Зокрема у п. 70 постанови Великої Палати Верховного Суду від 05.06.2018 у справі № 338/180/17 [17] зроблено висновок, що у разі припинення підприємницької діяльності фізичною особою, як її права, так і обов'язки за укладеними договорами не припиняються, а залишаються за нею як за фізичною особою. Висновок Верховного Суду України, викладений у постанові від 04.12.2013 у справі № 6-125цс13 [18] підтверджений в п. 39 постанови Великої Палати Верховного Суду від 05.06.2018 року у справі № 338/180/17.

Ми не погоджуємось з таким висновком Верховного Суду, оскільки не зважаючи на те, що одна й та ж фізична особа може набувати двох статусів одночасно – статусу громадянина від народження і підприємця – після державної реєстрації її діяльності, нести відповідальність за зобов'язаннями особа повинна лише в межах майна чи доходів, отриманих від власного бізнесу. Тому доцільно було б розмежувати майно, яке належить особі для задоволення власних потреб та майно, а також доходи від нього, які використовуються у підприємницькій діяльності.

Відтак, О. Лепіхіна влучно зазначає, що суб'єктом права власності визнається саме фізична особа, яка може бути власником будь-якого майна, крім майна, що не може перебувати у власності фізичної особи. При цьому цивільно-правовий статус ФОП не впливає на правовий режим майна, що перебуває у його власності. Таким чином, нерухоме майно має реєструватися за фізичною особою [49].

Неоднозначним є майнове питання подружжя, один з яких займається підприємницькою діяльністю. Відповідно до ч. 2 ст. 52 ЦК України фізична особа-підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями,

пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна.

В той же час, відповідно до ч. 2 ст. 73 СК України стягнення може бути накладено на майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя, якщо судом встановлено, що договір був укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї і те, що було одержане за договором, використано на її потреби.

Тобто, якщо підприємець веде діяльність на користь сім'ї, використовуючи зароблені кошти на її благо, то суд має право звернути стягнення на все майно, що є спільною сумісною власністю подружжя, один з яких здійснює підприємницьку діяльність, а не лише на частку боржника – підприємця.

Конструкція норми ст. 60 СК України свідчить про презумпцію спільної власності на майно, набуте ними в період шлюбу, яка може бути спростована, у тому числі у судовому порядку. Так, за зобов'язаннями одного з подружжя, який є приватним підприємцем, стягнення може бути накладено на його особисте майно і на його частку у праві спільної сумісної власності подружжя після виділення такої частки в натурі як за позовом кредитора, так і за поданням державного виконавця.

На майно ФОП, що є у спільній частковій власності, кредитор вправі пред'явити позов про виділ частки із спільного майна в натурі для звернення стягнення на неї. Водночас, умовами шлюбного договору може бути визначено розміри часток дружини та чоловіка у праві спільної сумісної власності подружжя, кориговано перелік видів майнових активів, що належать до особистої приватної власності дружини/чоловіка, що зумовлює зменшення ризиків підприємцю та звуження меж майнової відповідальності [69, с. 496].

В такому разі члени сім'ї знаходяться в невігідному становищі, адже можуть нести відповідальність за дії, які ними не були вчинені.

Отже, з огляду на наведене, аналіз чинного законодавства свідчить, що як ЦК України, так і ГК України, не визначені особливості правового статусу майна фізичної особи-підприємця, яким остання відповідає у повному обсязі за

виконання господарських зобов'язань, та на яке за законом можливо звернути стягнення.

У світлі реформування як окремих галузей права, так і різних сфер життєдіяльності, порядок здійснення підприємницької діяльності потребує чіткого законодавчого регулювання, що сприятиме розвитку різних форм підприємництва. Держава намагається розвивати та підтримувати малий бізнес, створюючи спеціальні програми, зокрема шкільне підприємництво, надає право неповнолітнім отримати статус підприємця та брати участь у цивільно-правових відносинах такого характеру, однак у законодавстві України існують значні прогалини та колізії стосовно застосування тих чи інших норм, що регулюють діяльність та цивільно-правову відповідальність ФОПів. Також не існує нормативно-правового акта, який би чітко та прозоро встановлював особливості цивільно-правового статусу ФОП на рівні з іншими суб'єктами господарювання.

1.2. Права та обов'язки фізичної особи-підприємця

З метою забезпечення свободи розвитку підприємництва та встановлення правових гарантій його функціонування у законодавстві України окреслено права та обов'язки суб'єктів, які здійснюють підприємницьку діяльність.

Проте спеціального нормативно-правового акту, який встановлював би права та обов'язки ФОП на даний момент не існує. Відповідні положення щодо цього містяться у ЦК України, ГК України, ПК України та у деяких галузевих документах, що регулюють відповідний вид діяльності.

Зокрема, ч.5 ст. 128 ГК України конкретизує конституційну норму щодо права на заняття підприємницькою діяльністю, відповідно до якої громадянин-підприємець здійснює свою діяльність на засадах свободи підприємництва та відповідно до принципів, передбачених у статті 44 цього Кодексу.

Так, підприємництво здійснюється на основі:

- вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності;

Свободу підприємницької діяльності, яка не заборонена законом, як одну із засад цивільного законодавства, також передбачає п.4 ч.1 ст. 3 ЦК України. Однак щодо визначення інших прав та свобод, цивільне законодавство обмежується посиланням на нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин.

- самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;
- вільного найму підприємцем працівників;
- комерційного розрахунку та власного комерційного ризику;
- вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом;
- самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд [3].

Наявність таких принципів у ГК України, на нашу думку, дає суб'єктам господарювання, що включають в себе і фізичних осіб-підприємців, свободу у створенні та здійсненні ними підприємницької діяльності та не втручання третіх осіб у процес організації такої роботи, отримання доходу та реалізації своїх прав.

Однак законодавець встановлює певні обмеження у виборі своєї діяльності громадянином-підприємцем, у зв'язку з підвищеними вимогами до безпеки робіт та необхідністю централізації функцій управління.

Одним із видів державного регулювання та захисту господарської діяльності підприємців та встановлення балансу між публічним попитом та приватними пропозиціями фізичних осіб є ліцензування.

Відповідно до ч.1 ст. 14 ГК України ліцензування, патентування певних видів господарської діяльності та квотування є засобами державного

регулювання у сфері господарювання, спрямованими на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів.

Ця норма хоч і не дає чіткого визначення поняття «ліцензування», але підштовхує до розуміння його сутності та ролі в державі.

Визначення «ліцензування» міститься у Законі про ліцензування, де зазначається п. 6 ч. 1 ст. 1, що ліцензування – засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, спрямований на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів [7].

Перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню встановлюється ст. 7 Закону про ліцензування.

Ліцензію може отримати будь-який суб'єкт господарювання, який має на меті провадження діяльності, що підлягає ліцензуванню. Для цього такий суб'єкт господарювання повинен відповідати певним встановленим вимогам та пройти процедуру ліцензування.

Сама процедура складається зі звернення суб'єкта господарювання до органів ліцензування із заявою про видачу ліцензії (до органів ліцензування відносять органи виконавчої влади у разі здійснення підприємницької діяльності на всій території держави, місцевий орган виконавчої влади, якщо господарська діяльність здійснюється на території адміністративно-територіальної одиниці), наступним кроком є розгляд заяви та прийняття її уповноваженим органом або відмова, видача ліцензії у разі задоволення заяви для отримання статусу ліцензіата.

Тобто, по суті, процедура отримання ліцензії є простою та зрозумілою, доступна всім, хто не обмежений законом у правоздатності та дієздатності. Отримання ліцензії є дієвим засобом захисту прав населення щодо тих сфер діяльності, зайняття якими потребує отримання додаткового дозволу відповідно до законодавства.

Після обов'язкової державної реєстрації та отримання ліцензії, у разі необхідності, другим обов'язком підприємця є вибір однієї із двох систем оподаткування доходів, отриманих від заняття підприємницькою діяльністю:

- загальну систему оподаткування шляхом сплати податку з доходів чи
- спрощену систему оподаткування шляхом сплати єдиного податку.

Кожна з таких систем має свої особливості та складнощі в застосуванні та обирається у відповідності з видом підприємницької діяльності.

Спрощена система оподаткування є актуальною у використанні, про що свідчить динаміка кількості ФОПів – спрощенців. Порівняно з 2019 роком, спрощенців побільшало майже на 93,8 тис. осіб. Так, якщо на 1 січня 2019 року на спрощеній системі оподаткування перебувало 1,39 млн осіб, то на 1 січня 2020 року відбулося зростання до 1,5 млн підприємців. При цьому третю групу обрали 596 тис. осіб, що на 79 тис. більше, ніж на 1 січня попереднього року.

Відповідно спостерігається позитивна динаміка росту бюджетних надходжень від єдиного податку. Так, у 2019 році платниками було сплачено 24,95 млрд грн єдиного податку, що на 25,5 % більше, ніж у 2018 році [54].

Така статистика свідчить про вигідне становище підприємців на спрощеній системі оподаткування, за рахунок чого підвищується рівень надходження коштів до державного бюджету завдяки єдиному податку.

Важливо те, що порушуючи умови, передбачені ПК України, особа, що сплачує єдиний податок буде змушена перейти на загальну систему оподаткування у таких випадках:

- у разі перевищення протягом календарного року обсягу доходу, встановленого п. 291.4 ст. 291 ПК України;
- у разі застосування платником єдиного податку іншого способу розрахунків, ніж зазначені у п. 291.6 ст. 291 ПК України (однією з умов перебування ФОП на спрощеній системі оподаткування є здійснення розрахунків за відвантажені товари (виконані роботи, послуги) виключно в грошовій формі (готівковій та/або безготівковій формі));

- у разі здійснення видів діяльності, які не дають права застосовувати спрощену систему оподаткування, або невідповідності вимогам організаційно-правових форм господарювання;
- у разі перевищення чисельності фізичних осіб, які перебувають у трудових відносинах з платником єдиного податку (для другої та третьої груп);
- у разі здійснення видів діяльності, не зазначених у реєстрі платників єдиного податку [5].

Звідси випливають обов'язки осіб, що перебувають на спрощеній системі оподаткування.

ФОП на загальній системі оподаткування в Україні веде «Книгу обліку доходів», де фіксує доходи та витрати. Дані, внесені в книгу упродовж місяця, беруть для розрахунку чистого доходу. В Книгу вносять доходи та витрати як готівковими коштами, так і безготівковими розрахунками [44, с.91].

Що ж стосується спрощеної системи, то там існує багато переваг, таких як відсутність обліку витрат, не обов'язкова реєстрація себе платником ПДВ, наявність лише одного податку.

Тому яку систему обрати залежить насамперед від того, якою діяльністю збирається займатись особа, скільки вона має найманих працівників, який щорічний дохід тощо. В цілому можна сказати, що спрощена система більш вигідніша для «маленьких» ФОП, у яких відносно невеликий дохід, а також для тих ФОП, які не мають постійних великих витрат.

Ч. 6 ст. 128 ГК України також передбачає й інші обов'язки ФОП:

1. повідомляти органи державної реєстрації про зміну його адреси, зазначеної в реєстраційних документах, предмета діяльності, інших суттєвих умов своєї підприємницької діяльності, що підлягають відображенню у реєстраційних документах;
2. додержуватися прав і законних інтересів споживачів, забезпечувати належну якість товарів (робіт, послуг), що ним виготовляються, додержуватися правил обов'язкової сертифікації продукції, встановлених законодавством;

3. не допускати недобросовісної конкуренції, інших порушень антимонопольно-конкурентного законодавства;
4. вести облік результатів своєї підприємницької діяльності відповідно до вимог законодавства;
5. своєчасно надавати податковим органам декларацію про майновий стан і доходи (податкову декларацію), інші необхідні відомості для нарахування податків та інших обов'язкових платежів; сплачувати податки та інші обов'язкові платежі в порядку і в розмірах, встановлених законом.

Такі зобов'язання, на нашу думку, дають можливість державі певним чином контролювати діяльність ФОП та не допускати поширення «тіньового» бізнесу в економіці України.

Неможливо оминати питання банкрутства особи, що займається підприємницькою діяльністю, в частині існуючих обов'язків підприємця у разі визнання його таким, що не здатен відновити свою платоспроможність.

Стаття 53 ЦК України відсилає до нового КУЗПБ, який прийшов на зміну закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», набравши чинності у 2019 році. Це комплексний документ, який регулює всі процедурні питання банкрутства юридичної особи, а також відновлення платоспроможності фізичної особи.

У цьому кодексі наявне ототожнення фізичних осіб та фізичних осіб-підприємців, тобто застосування до них однакових процедур, що наведені у Книзі четвертій Кодексу. Особливістю щодо ФОП є тільки наявність процедури внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (ст. 137 КУЗПБ).

Однак, вважаємо, що дане зрівняння в правових статусах є не коректним, оскільки ФОП, на відміну від фізичної особи-громадянина, користується більшою кількістю прав та повноважень, які мають бути на однаковому рівні з юридичними особами, діє на власний ризик та діяльність якої є прибутковою.

Також не менш важливою новелою КУЗПБ є надання виключного права саме підприємцю ініціювати провадження у справі про його

неплатоспроможність (ч.1 ст. 115 КУзПБ). В такому разі справа про неплатоспроможність ФОП не може бути ініційована кредитором, що взагалі нівелює значення процедури банкрутства, адже, на думку А. Бутирського, воно покликане:

- задовольнити вимоги кредиторів;
- усунути з ринку суб'єкта господарювання, який має перевищення пасиву над активом, не хоче і не може здійснювати підприємницьку діяльність;
- надати можливість суб'єкту господарювання, що працює, відновити свою платоспроможність [28, с. 89].

Таке виключне право ФОП ставить під сумнів рівність суб'єктів господарювання, оскільки бути ініціатором процедури банкрутства юридичної особи може як боржник, так і кредитори.

До прийняття КУзПБ єдиною можливістю визнання фізичної особи банкрутом був випадок, коли її неплатоспроможність була наслідком зайняття нею підприємницькою діяльністю. Тепер фізична особа-боржник може за місцем свого знаходження звернутись до господарського суду із заявою про визнання її неплатоспроможною (банкрутом) [49, с. 95].

Також ч.2 ст. 115 КУзПБ передбачено чотири підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, при чому боржник (фізична особа чи ФОП) може звернутися до суду за наявності лише однієї з цих підстав.

Р. Поляков, вважає за необхідне ускладнити доступ до відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, а саме зробити обов'язковим одночасну наявність усіх чотирьох підстав, зазначених у ч. 2 ст. 115 КУзПБ [57].

Ми підтримуємо позицію Р. Полякова, оскільки дійсно даним кодексом ФОПам надано більше прав та переваг стосовно ініціювання процедури та отримання статусу банкрута, що є порушенням рівності суб'єктів, що мають право займатися підприємницькою діяльністю.

Не можливо оминути такий аспект здійснення підприємницької діяльності, як її місце. Чи повинна особа мати власне житло для ведення своєї діяльності чи має право орендувати його, ЦК України не передбачено.

Однак норми ч. 1 ст. 41 Конституції України [1] та ст. 319 ЦК України дозволяють власнику володіти, користуватись, розпоряджатись своїм майном на власний розсуд, власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону.

Більш чітко по відношенню до підприємців сформульовано ст. 320 ЦК України, яка передбачає, що власник має право використовувати своє майно для здійснення підприємницької діяльності, крім випадків, встановлених законом.

Тобто підприємець має повне право працювати у своїй квартирі чи будинку, якщо його діяльність не шкодить іншим мешканцям будинку.

У законодавстві немає прямої заборони на використання власної житлової нерухомості для підприємництва, але заборонено використовувати жилі будинки «для потреб промислового характеру» і «для промислового виробництва» (ст. 6 Житлового кодексу України [6], ст. 383 ЦК України).

Якщо особа буде проводити діяльність у квартирі чи будинку, за адресою якого вона зареєстрована, і що належить їй на праві приватної власності, тоді за загальним правилом, реєстрація ФОП, яка здійснюється офлайн, проводиться за зареєстрованим місцем проживання (місцем прописки) фізичної особи. У відповідній територіальній одиниці (місто, район) функціонують державні реєстратори та територіальний податковий орган. Саме в них особа може зареєструватись і як підприємець, і як платник податків (єдиного податку).

Щодо державного реєстратора, то відповідно до Закону про реєстрацію, особа може звернутись до будь-якого реєстратора в межах області або міста Києва.

Тобто ФОПам не потрібно мати окрему адресу, оскільки адресою суб'єкта підприємницької діяльності буде домашня адреса підприємця [66, с. 308].

Однак, виникає питання щодо правильності вказаної адреси, якщо фізична особа не має власного житла і має на меті орендувати приміщення та займатися підприємницькою діяльністю там.

Реєстрація ФОП, що проводиться за місцем тимчасової реєстрації (за наявності договору оренди приміщення та внесення таких відомостей до паспорта особи), може мати певні негативні наслідки як для орендаря, так і для орендодавця. Оскільки на практиці існують випадки, коли підприємець може розірвати договір в односторонньому порядку з'їхати з орендованого об'єкта, а реєстрація його як ФОП так і залишиться за цією адресою.

ЦК України, як і ГК України при врегулюванні діяльності ФОП як суб'єкта господарювання не піднімає цього питання в принципі.

Якщо звернутися до ЦК України, то ним визначено місце проживання фізичної особи — це житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово (ч. 1 ст. 29 ЦК України).

Тому якщо розуміти місце реєстрації саме як житло, в якому фізична особа постійно чи тимчасово проживає, то, по суті, стверджувати про неправомірність дій немає підстав.

Однак важливим залишається те, що всі органи державної, виконавчої та судової влади, органи місцевого самоврядування, клієнти матимуть зв'язок з ФОП саме за цією адресою. Відповідно, неотримання важливої кореспонденції може мати вкрай негативні наслідки як для ФОП, так і для осіб, яким він надає послуги.

На нашу думку, доцільним є передбачити умови розірвання договору оренди між сторонами і як наслідок перереєстрації ФОП в самому договорі на стадії його укладення для уникнення можливих інцидентів на практиці.

Також варто звернути увагу на такий аспект як найменування фізичних осіб, які ведуть підприємницьку діяльність, яка зазначається підприємцем при реєстрації у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань.

Відповідно до ч.1 ст. 296 ЦК України фізична особа має право використовувати своє ім'я у всіх сферах своєї діяльності.

Відповідно до ч.1 ст. 159 ГК України суб'єкт господарювання - юридична особа або громадянин-підприємець може мати комерційне найменування. Громадянин-підприємець має право заявити як комерційне найменування своє прізвище або ім'я.

Тут, на нашу думку, прослідковується певне обмеження у виборі власного найменування ФОПом. Не зважаючи на визнання коментованою статтею ФОП суб'єктом господарювання, яка має право на комерційне найменування, така особа при здійсненні державної реєстрації може заявити як комерційне найменування тільки своє власне прізвище або ім'я. Відкритим залишається питання про те, чи існують певні особливості стосовно вибору найменування особи, оскільки ЦК України така норма не передбачена.

Так як у ЦК України статтею 51 передбачається зрівняння в статусах з юридичною особою як суб'єктом господарювання, пропонуємо надати право обирати своє найменування ФОПам у такий же спосіб, як це дозволено юридичним особам, а саме додати до Глави 5 ст. 50-1 під назвою «Право фізичної особи на найменування в статусі підприємця» такого змісту:

«1. Найменування фізичної особи-підприємця може складатися з власного імені та прізвища, а також містити інформацію про рід діяльності та її мету.

2. Найменування фізичної особи-підприємця не може бути тотожним найменуванню іншої фізичної особи-підприємця.

3. У найменуванні фізичних осіб-підприємців забороняється використовувати:

— повне чи скорочене найменування державних органів або органів місцевого самоврядування, або похідні від цих найменувань, або історичні державні найменування, перелік яких установлює Кабінет Міністрів України, - у найменуваннях юридичних осіб приватного права;

— символіку комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, заборона використання яких

встановлена Законом України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»;

– терміни, аббревіатури, похідні терміни, заборона використання яких передбачена законом».

Таким чином, фізична особа при отриманні статусу підприємця не буде обмежена у праві вибору власного комерційного найменування і таким чином за рахунок привабливої назви примножити кількість своїх клієнтів.

Отже, ФОП наділена як правами, так і обов'язками в сфері здійснення своєї діяльності. Однак, чіткої визначеності таких у цивільно-правовому аспекті законодавством не передбачено.

З урахуванням проведеного аналізу, викладених у даному розділі умовиводів та наведених вище проблемних аспектів особливостей регулювання цивільно-правового статусу ФОП, пропонуємо:

1. Доповнити Главу 5 ЦК України ст. 50-1 «Права фізичної особи-підприємця» та викласти її у такій редакції:

1) Фізична особа-підприємець має право:

а) самостійно обирати будь-який вид підприємницької діяльності, що не заборонений законодавством;

б) на власний розсуд обирати програму діяльності, залучення технічних, економічних та фінансових ресурсів, встановлення цін на послуги відповідно до закону;

в) обирати спосіб оподаткування доходів за спрощеною системою;

г) вільного найму працівників;

д) вільно розпоряджатися своїм прибутком;

е) здійснювати на власний розсуд зовнішньоекономічну діяльність в межах, дозволених законодавством;

2) Викласти ст. 52 ЦК України в наступній редакції:

«1. Фізична особа-підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, майном, що належить їй як підприємцю, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення.

2. Фізична особа-підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, майном, що належить їй як підприємцю, і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна».

3) Внести зміни до КУзПБ, а саме ч.1 ст. 115 доповнити реченням такого змісту: «Провадження у справі про неплатоспроможність боржника фізичної особи - підприємця може бути відкрито за заявою боржника або кредитора».

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ-ПІДПРИЄМЦЯ

2.1. Державна реєстрація та припинення діяльності фізичних осіб – підприємців

Запуск будь-якого бізнесу в Україні відповідно до законодавства має починатися з його державної реєстрації. Найбільш простою і зрозумілою формою ведення своєї діяльності на початковому рівні є набуття статусу ФОП. Починати так свій шлях доцільно, перш за все, з фінансової точки зору, оскільки ФОП є своєрідним тестовим режимом, який нескладно закрити в разі невдачі і легко реорганізувати в інші форми (ТОВ, ПП, ТДВ тощо) у разі зростання прибутку та збільшення штату працівників. По-друге, на початковому етапі фізичній особі не доводиться працювати з великою кількістю найманих людей, нести за них відповідальність, а також, оптимізувати сплату податків, що дозволяє зменшити витрати.

На думку О.В. Рожнятовської, перевагами реєстрації ФОП при відкритті стартапу є:

- відсутність вимог до наявності статутного капіталу (коштів, необхідних для початку функціонування суб'єкта господарювання);
- коротка процедура реєстрації;
- контроль із боку держави незначний;
- стартапер-підприємець працює самостійно і тільки на себе;
- спрощена система подачі звітності в податкові органи [61].

Головною відмінністю ФОП від інших осіб, які займаються бізнесом, є повна господарська та юридична самостійність, тобто у підприємця немає вищого керівництва [31, с.35].

ФОП відводиться особливе місце в економічній системі будь-якої країни, оскільки вони є одним із найбільш високоефективних інструментів, що сприяють просуванню економіки, адже, вирішуючи проблему

трудової зайнятості населення. Індивідуальне підприємництво сприяє, зокрема, сталому розвитку як окремого регіону, так і держави загалом.

Виконавча й законодавча влада усвідомлює важливість такого напрямку в розвитку країни, як поліпшення середовища для функціонування ФОП. Останнім часом прийнято низку нормативних документів, покликаних полегшити часові та фінансові витрати ФОП на реєстрацію та отримання окремих видів дозволів [31, с. 35].

Державна реєстрація та припинення діяльності фізичних осіб – підприємців регулюється значною кількістю нормативних актів, до яких, насамперед, належать ЦК України, ГК України, Закон про держреєстрацію та інші нормативні акти.

Основним законом, який регулює процедуру проведення державної реєстрації як юридичних осіб, так і ФОП, визначає перелік необхідних документів, строки їх розгляду та оскарження реєстраційних дій є Закон про держреєстрацію.

Відповідно до Закону про держреєстрацію, державна реєстрація юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб-підприємців - це офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу -

підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених цим Законом.

Із вищенаведеного можна зробити висновок, що державна реєстрація ФОП – це засвідчення факту набуття особою статусу підприємця та відповідно підприємницької правосуб'єктності, шляхом внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру юридичних і фізичних осіб-підприємців.

На стадії реєстрації особливе значення для майбутніх ФОП має вибір виду майбутньої діяльності. Цей вибір фіксується і може в подальшому бути змінений (наприклад, у разі розширення або зміни сфери своєї діяльності). Заняття діяльністю, яка не зареєстрована в установленому порядку, вважається незаконною з усіма наслідками та санкціями, що впливають [31, с. 35].

Щоб уточнити, до якої категорії належить конкретний вид діяльності, особа, яка виявила бажання зареєструватись як ФОП, може використати сервіс для визначення кодів видів економічної діяльності (КВЕД) на сайті Державної служби статистики України [64]. Зазвичай вибір 6 видів діяльності вистачає для підприємницької діяльності. Також не обов'язково буде вести діяльність згідно всіх обраних кодів КВЕД, тому можна обрати коди для можливої майбутньої діяльності.

Державна реєстрація ФОП проводиться за місцем його знаходження, тобто місця, де він постійно або переважно проживає [31, с. 36].

Проте, ми не погоджуємось з таким твердженням І. В. Воротинцевої, оскільки відповідно до ч. 2 абзац 3 ст. 4 Закону про державну реєстрацію, державна реєстрація фізичних осіб - підприємців на підставі документів, поданих у паперовій та електронній формі проводиться незалежно від їх місця знаходження. Тобто особа може подати документи до будь-якого реєстратора без жодних обмежень.

Документи на державну реєстрацію ФОП подаються шляхом особистого звернення, тобто громадянином, який реєструється як ФОП. В ході подачі документів при собі необхідно мати паспорт або інший документ, що засвідчує особу.

Водночас Законом про держреєстрацію допускається подача документів для реєстрації ФОП за допомогою поштового відправлення та за участю представника. У разі подання документів уповноваженою особою - представником підпис особи, яка підписала заяву про державну реєстрацію ФОП, повинна бути нотаріально посвідчена, а представник особи повинен мати довіреність, засвідчену нотаріусом.

Частиною 1 статті 18 Закону про держреєстрацію передбачено вичерпний перелік документів, необхідних для проведення реєстрації діяльності фізичної особи. Зокрема, це:

- заява про державну реєстрацію фізичної особи підприємцем,
- нотаріально засвідчена письмова згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника чи органу опіки та піклування - для фізичної особи, яка досягла шістнадцяти років і має бажання займатися підприємницькою діяльністю, але не має повної цивільної дієздатності;
- договір (декларація) про створення сімейного фермерського господарства - у разі державної реєстрації фізичної особи, яка самостійно або з членами сім'ї створює сімейне фермерське господарство відповідно до Закону України "Про фермерське господарство".

Тобто, за наявності письмової згоди батьків (усиновлювачів), піклувальників або органу опіки та піклування неповнолітня особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця.

Однак тоді постає питання стосовно неповнолітніх осіб, які зареєстрували шлюб і бажають займатися підприємницькою діяльністю. Яким чином вони можуть підтвердити реєстрацію власного шлюбу? Адже законом не передбачений в переліку документ, який підтверджує на практиці укладений шлюб – свідоцтво про реєстрацію шлюбу.

Враховуючи, що п.7 ст. 18 Закону про держреєстрацію передбачена заборона вимагати додаткові документи для проведення реєстраційних дій, якщо вони не передбачені цією статтею, є логічним і необхідним надання нотаріально

засвідченої копії свідоцтва, щоб особа, яка уклала шлюб до досягнення нею повноліття, вважалась такою, що набула повної цивільної дієздатності і вправі стати повноцінним підприємцем.

Тому ми вважаємо, що було б доцільно додати до вичерпного переліку документів свідоцтво про реєстрацію шлюбу для осіб, які уклали шлюб і бажають займатися підприємницькою діяльністю.

Підстави для відмови у державній реєстрації фізичної особи підприємцем:

- 1) документи подано особою, яка не має на це повноважень;
- 2) не усунуто підстави для зупинення розгляду документів протягом встановленого строку;
- 3) є обмеження щодо підприємницької діяльності, встановлені законом;
- 4) в Єдиному державному реєстрі є запис, що фізична особа вже зареєстрована як ФОП;
- 5) подані документи суперечать вимогам законів України (частина друга статті 28 Закону України Про держреєстрацію.

Повідомлення про відмову у проведенні державної реєстрації повинно містити посилання на конкретну норму (пункт, статтю) законодавства із зазначенням, що саме порушено під час оформлення та подання документів, а також повинно бути зазначено, який саме пункт чи стаття поданого заявником документа (статуту, протоколу тощо) не відповідає нормам законодавства.

Відмова у державній реєстрації здійснюється протягом 24 годин після надходження документів, поданих для державної реєстрації, крім вихідних та святкових днів. Після усунення причин, що були підставою для відмови у державній реєстрації, заявник може оскаржити таке рішення протягом 60 календарних днів від дня його прийняття (або від дня, коли особа дізналася про порушення її прав відповідною дією чи бездіяльністю) та повторно подати документи для державної реєстрації. [44, с. 62].

В контексті правозастосовної практики і відповідно до чинного законодавства в Україні для полегшення процедури реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців Кабінет Міністрів України погодився з

пропозицією Міністерства юстиції, Міністерства цифрової трансформації щодо реалізації протягом двох років з дня набрання чинності Постановою від 28 квітня 2021 року № 418 [14] про реалізацію експериментального проекту щодо державної реєстрації фізичної особи підприємцем в автоматичному режимі з використанням даних, що обробляються:

- в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;
- на Єдиному державному веб-порталі електронних послуг «Портал Дія» (далі – «Портал Дія»).

Документом затверджено Порядок, який визначає процедуру державної реєстрації ФОП, обміну інформацією між Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських і «Порталом Дія», які застосовуються з метою державної реєстрації ФОП без участі державного реєстратора щодо фізичних осіб, які подали заяву в автоматичному режимі (далі - заявник).

Як слушно зазначає О. С. Дніпров, в Україні спостерігається активний розвиток насамперед електронного уряду, зокрема запровадження більш досконалих систем електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису, надання послуг громадянам і бізнесу за допомогою Центрив надання адміністративних послуг. Однак, чим потужніші темпи розвитку електронного уряду, чим більше говориться першими особами держави про важливість і необхідність впровадження електронного урядування, тим більша відповідальність полягає на кожного з тих, хто причетний до цих процесів [71, с. 287].

У сучасному світі масової діджиталізації та переходу на онлайн-режим у більшості сфер, такий крок, на нашу думку, значно полегшує процедуру державної реєстрації особи, оскільки це значно економить час та кошти, зменшує навантаження на державного реєстратора, а найголовніше – виключає можливі корупційні дії. Раніше було важко уявити, що власний бізнес можна відкрити

всього за 10-15 хвилин, сидячи в одному місці, однак зараз це реально і дуже практично.

Фізичній особі, яка зареєструвалася підприємцем, потрібно:

1) отримати ключ електронного цифрового підпису, щоби подавати звітність через Інтернет (безкоштовно – в Акредитованих центрах сертифікованих ключів (далі – АЦСК) податкової чи в будь-якому іншому АЦСК);

2) відкрити поточний рахунок підприємця, якщо особа планує отримувати дохід у безготівковій формі [44, с.62].

Визначення процедури припинення діяльності ФОП у законодавстві України відсутнє, однак існує багато визначень науковців, на основі яких можна зробити висновок, що це процедура, після проведення якої особа втрачає статус підприємця, а також право займатися діяльністю, яка приносить дохід.

Припинити діяльність ФОП може шляхом подання відповідної заяви у паперовому вигляді державному реєстратору - особі, яка перебуває у трудових відносинах з суб'єктом державної реєстрації, нотаріусу (п.5 ч.1. ст. 1 Закону про держреєстрацію).

Суб'єктами державної реєстрації ФОП можуть бути виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, Київська та Севастопольська міські, районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації, нотаріуси (відповідно до п.14 ч. ч.1. ст. 1 Закону про держреєстрацію).

Метою державної реєстрації припинення підприємницької діяльності ФОП є:

- 1) позбавлення фізичної особи статусу підприємця;
- 2) перевірка законності певних фактів, дій, припинення прав та обов'язків певного підприємця, і в такий спосіб захист прав і законних інтересів інших приватних осіб та держави;
- 3) отримання відомостей державного статистичного обліку для здійснення заходів регулювання економіки;

4) надання всім учасникам господарського обігу, органам державної влади та місцевого самоврядування інформації про зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності.

Однак подачу заяви про державну реєстрацію припинення підприємницької діяльності можливо також здійснити в електронному вигляді за допомогою «Порталу Дія», яка відповідно до п.1 ч.1 ст. 26 ЗУ «Про держреєстрацію» має бути розглянута протягом 24 годин після надходження документів.

Тож, вважаємо, що держава намагається позбутися бюрократії і полегшити життя своїм громадянам, створюючи шляхи швидшого та ефективнішого способу подання документів для здійснення правових дій.

Однак втрата статусу ФОП шляхом внесення запису до ЄДР ще не означає, що справу завершено. Особа має виконати всі зобов'язання, які виникли внаслідок її діяльності і тоді статус ФОП можна вважати повністю ліквідованим. У разі наявності боргів майнова відповідальність настає уже у статусі звичайної фізичної особи, яка вимушена використовувати для задоволення потреб кредиторів власне майно.

На думку І. В. Воротинцевої, закриття (ліквідація) ФОП – це процедура, що займає від 2 до 6 місяців. Ліквідації завжди передують перевірки. Головним перевіряючим стає податкова інспекція за місцем реєстрації, а також Фонд соціального захисту і деякі інші органи в межах своєї компетенції [31, с. 36].

Отже, останнім часом в Україні було зроблено багато у напрямку спрощення обов'язкових процедур для ФОП шляхом залучення електронного ресурсу та його вдосконалення, оскільки сприяння розвитку ФОП є дуже важливим аспектом сьогодення, адже успішний розвиток ФОП – важливе джерело формування доходів як місцевого, так і державного бюджету.

З урахуванням аналізу законодавчо закріпленої процедури державної реєстрації ФОП та виокремлення особливостей укладення та розірвання договорів за участю фізичних осіб - підприємців, пропонуємо внести зміни ч.1 ст. 18 Закону про держреєстрацію «5) нотаріально засвідчена копія свідоцтва про

реєстрацію шлюбу – у разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття».

2.2. Особливості укладення та розірвання договорів за участю фізичних осіб - підприємців

У сучасному світі договір є основною формою встановлення, зміни та припинення відносин між суб'єктами господарювання практично у всіх сферах виробничо-господарської, комерційної та фінансової діяльності. У суспільстві, заснованому на ринковій економіці, договір відіграє надзвичайно важливу роль. Будь-яку діяльність, у тому числі підприємницьку, важко уявити без укладення договору – усного чи письмового.

Особливо зростає роль договору як універсальної форми опосередкування товарно-грошових відносин. Тобто в умовах сьогодення ведеться мова не лише про розширення сфер діяльності за участю суб'єктів цивільно-правових відносин, а і про необхідність їх правового регулювання з урахуванням сучасних економічних тенденцій та новітніх технологічних досягнень.

При розкритті поняття «договір» за участю фізичних осіб-підприємців, важливо розмежовувати цивільно-правовий та господарський аспекти його застосування.

Відповідно до ст. 626 ЦК України договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. В чинному господарському законодавстві України не передбачено чіткого визначення господарського договору, хоча в ГК України йому присвячено главу 20 – «Господарські договори». Однак існує багато спроб стосовно надання визначення категорії «господарського договору», здійснених науковцями та теоретиками господарського права.

Так Г. В. Смолин на підставі проведеного аналізу правовідносин у господарській діяльності, змісту і особливостей господарських договорів визначених в ГК України сформував поняття господарського договору за його

ознаками: «господарський договір – це засноване на домовленості сторін і зафіксоване у встановленій законом формі, зобов'язальне правовідношення між суб'єктами господарювання та/або суб'єктами організаційно-правових повноважень, змістом якого є взаємні права і обов'язки сторін у сфері господарської діяльності з врахуванням загальногосподарських (публічних) інтересів» [67].

Найпоширенішим видом договору, в яких ФОП активно бере участь на стороні продавця є договір роздрібної купівлі-продажу. У ЦК України йому присвячено параграф 2 глави 54, відповідно до ст. 544 якого за договором роздрібної купівлі-продажу продавець, який здійснює підприємницьку діяльність з продажу товару, зобов'язується передати покупцеві товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його.

Характеризуючи договори про передання майна у власність, О. С. Яворська дотримується позиції про складний предмет цих договорів, вказуючи, що їх предметом є не тільки майно, а й дії сторін, спрямовані на передання та, відповідно, на прийняття майна у власність. Зокрема, автор дійшла висновку, що предметом договору купівлі-продажу є товар, а також дії продавця щодо передання товару у власність та покупця – щодо оплати товару [71, с. 16].

Із такою позицією погоджується і А. Паєнок, вважаючи, що до предмета договору роздрібної купівлі-продажу товарів, як і до предмета договору купівлі-продажу загалом, окрім самого товару, необхідно відносити і дії сторін, а саме: дії продавця з передачі товару, а також дії покупця з прийняття та оплати товару [56, с. 42].

Окрім цього предмет такого договору має свою специфіку, яка відрізняє його з-поміж інших договорів купівлі-продажу, зокрема, виходячи з норми ЦК України, наведеної вище, товар має чітко сформовану ціль використання (особисте, домашнє чи інше використання, не пов'язане з підприємницькою діяльністю), чим індивідуалізує цей вид договору.

Тобто, предмет виступає свого роду критерієм для виділення договору роздрібної купівлі-продажу серед інших видів договорів купівлі-продажу.

Окрім предмету, договір роздрібної купівлі-продажу відрізняється від договору поставки чи договору контрактації сільськогосподарської продукції, складом сторін, де ними виступають особи, які провадять підприємницьку діяльність.

Згідно з ч. 3 ст. 698 ЦК України до відносин за договором роздрібної купівлі-продажу за участю покупця-фізичної особи, не врегульованих цим Кодексом, застосовується законодавство про захист прав споживачів.

У законодавстві України щодо регулювання договору роздрібної купівлі-продажу встановлений пріоритет ЦК України перед актами законодавства про захист прав споживачів. Про це зазначив у своїй Постанові Верховний Суд у складі Касаційного цивільного суду від 10 жовтня 2018 року [20] та Верховний Суд у Постанові від 20 листопада 2019 року [10]

Однак аналіз цивілістичної доктрини свідчить про те, що в науці цивільного права дефініція «споживач» використовується, в першу чергу, при дослідженні у сфері захисту прав споживачів на ринку товарів, робіт чи послуг. Тим не менше, єдине розуміння дефініції «споживач» в науковій літературі відсутнє [27, с.170].

Відповідно до п. 22 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачем за договором роздрібної купівлі-продажу є фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію саме для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних із підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [9].

Тобто якщо громадянин (покупець, замовник) у правовідносинах за договором купує товар для здійснення підприємницької діяльності, то на його відносини з продавцем Закон України «Про захист прав споживачів» не поширюється.

Тому при вирішенні питання про можливість застосування до спірних правовідносин положень законодавства про захист прав споживачів необхідно з'ясувати, для яких цілей використовується придбана продукція: особистих потреб фізичної особи чи її використання пов'язане із підприємницькою діяльністю фізичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності [37, с.15].

Поширеним і актуальним явищем в сучасному бізнесі є укладення договорів роздрібної купівлі-продажу в онлайн форматі. Оскільки внаслідок пандемії, викликаній коронавірусом (COVID-19), Кабінет Міністрів України періодично запроваджує карантинні заходи, які в частині обмеження доступу громадян до магазинів, негативно впливають на діяльність малого та середнього бізнесу, прибуток яких зменшується, а витрати на оренду та оплату податків залишаються на тому ж рівні, що й до пандемії.

Тому в такий нелегкий час підприємці змушені пристосовуватись до змін та переходити в онлайн режим для збереження власного бізнесу. Створюючи сайти на інтернет-порталах та сторінки в соціальних мережах, тим самим роблячи публічну оферту на укладення договору роздрібної купівлі-продажу, ФОП не лише зберігає, а й примножує кількість охочих укласти договір та придбати товар. Використання електронних засобів обміну інформацією в цивільному праві є значною економією часу, що дозволяє одночасно скоротити витрати і розширити коло потенційних контрагентів.

Мобільність договору, що виражається у спрощенні процедури його укладення, та можливість обміну інформацією за допомогою електронних засобів зв'язку є тими напрямками, які сприяють удосконалення правового регулювання договірних відносин [57, с.49].

Ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» визначено, що електронний договір – це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі [13].

Як бачимо, наведене вище поняття «електронний договір» повністю збігається з поняттям «договору», закріпленого у ст. 626 ЦК України.

Єдина відмінність – це вказівка на форму його укладення – електронна форма. Отже, ведучи мову про електронний договір, не ставлять питання про віднесення його до категорії поіменованих чи непоіменованих – ні до перших, ні до других його віднести підстав немає [57, с.51].

Особливістю договору, укладеного в електронній формі, є те, що сторони безпосередньо не контактують між собою і обмін інформацією здійснюється через інформаційних посередників, якими відповідно до Закону України «Про електронну комерцію» є оператори (провайдери) телекомунікацій, оператори послуг платіжної інфраструктури, реєстратори (адміністратори), що присвоюють мережеві ідентифікатори, та інші суб'єкти, що забезпечують передачу та зберігання інформації з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [57, с.52].

Процеси діджиталізації дозволяють будь-якому споживачу вільно збирати, копіювати, поширювати, обробляти та у будь-який спосіб використовувати публічну інформацію отриману в електронній формі, в тому числі і з метою захисту своїх прав та законних інтересів.

Проте Г.О. Ільченко наголошує, що не всі із споживачів дотримуються встановлених законодавством правил щодо здійснення електронної комерції, що в свою чергу ускладнює процес повернення товару чи коштів.

Яскравим прикладом є ситуація, коли замовляючи певний товар на сайті чи в соціальній мережі, покупець не з'ясовує, хто саме буде відправляти товар і виступати в ролі продавця. При отриманні такого товару у поштовому відділенні покупець може побачити у чеку, що його гроші були перераховані на рахунок фізичної особи.

У той же час дуже поширеною є практика, коли фізичні особи, здійснюючи підприємницьку діяльність, використовують для розрахунків свій банківський рахунок, відкритий саме для фізичної особи, а не підприємця [41, с. 34-35].

Згідно з абз. 2 п. 14 Постанови Національного банку України про затвердження Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів,

забороняється використовувати поточні рахунки фізичних осіб для проведення операцій, пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності [15].

Ніякі санкції з боку Національного банку України за порушення даного правила законодавством не передбачені. Водночас використання особистого рахунка фізичної особи в підприємницьких цілях може обернутися проти самого підприємця, якщо податкові органи вважатимуть, що всі надходження на особистий рахунок є доходами від підприємницької діяльності. Тому фізичним особам – підприємцям потрібно бути обачними в даному питанні [62, с. 214].

Законодавчими правилами, ще регламентують порядок відкриття банківських рахунків [15] встановлено, що особа, яка відкриває рахунок фізичній особі (власник рахунка, його представник або фізична особа, яка відкриває рахунок на користь третьої особи), зобов'язана в письмовій формі повідомити банк про наявність або відсутність у власника рахунка статусу підприємця або особи, яка здійснює незалежну професійну діяльність (абз.2 підпункт 1 п.16).

Г.О. Ільченко також вказує, що це важливо у ситуації, коли товар неякісний чи не підійшов по розміру, кольору тощо покупець прагне повернути його та отримати назад свої гроші. І тут стикається з тим, що права споживача, закріплені в Законі України «Про захист прав споживачів» [9], не так просто реалізувати на практиці.

Ми повністю погоджуємось із такою думкою, оскільки договір, укладений між двома фізичними особами не має відношення до договору роздрібної купівлі-продажу і норми законодавства про захист прав споживачів не будуть поширюватися на ці правовідносини. А тому покупець не зможе у повному обсязі захистити свої права як споживача за законом.

Тому для уникнення негативних наслідків для споживачів у разі виявлення ними товару неналежної якості чи не усуненні недоліків вчасно, продавець має відкривати банківський рахунок на себе як на підприємця.

Цікавим є факт, що протягом 2020 року в касаційній інстанції перебувало 1060 спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України "Про захист прав споживачів" за статистикою Верховного Суду [54].

Статтею 1209 ЦК України передбачено, що продавець, виготовлювач товару, виконавець робіт (послуг) зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану фізичній або юридичній особі внаслідок конструктивних, технологічних, рецептурних або інших недоліків товарів, робіт (послуг), а також недостовірної або недостатньої інформації про них, незалежно від їх вини та факту перебування потерпілого у договірних відносинах з продавцями, виготовлювачами товару та виконавцями робіт(послуг).

Тобто, ФОП звільняються від відшкодування шкоди, якщо вони доведуть, що шкода виникла внаслідок непереборної сили або порушення потерпілим правил користування або зберігання товару (результатів робіт, послуг) [32, с. 41-43].

При порушенні зобов'язань в частині продажу товару неналежної якості за договором з умовою про доставку товару покупцеві, передбаченого ч.1 ст. 704 ЦК України, за яким ФОП виступає і як продавець, і як постачальник товару, діє так звана презумпція вини постачальника. У такому випадку для звільнення себе від відповідальності саме постачальник повинен довести, що дефекти виникли внаслідок порушення покупцем (споживачем) правил експлуатації або зберігання виробу.

Такої позиції дотримується Верховний Суд у Постанові від 30.09.2020 у справі № 927/787/19 [25]. Судді Верховного Суду також підкреслили, що таке правило є виключенням і застосовується лише у випадках постачання товару з гарантією. Натомість, за загальним правилом продавець не несе відповідальність за якість товару після його передачі покупцеві. Коли недоліки товару виявлені після переходу до покупця, саме він зобов'язаний доводити вину постачальника.

Шкода, завдана внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відшкодовується відповідно до Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції»[21].

Відповідно до ст. 51 ЦК України до підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку

діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин.

За загальним правилом відповідальність за порушення зобов'язання, настає за наявності вини (умислу чи необережності) особи, яка порушила зобов'язання, якщо інше не передбачено законом чи договором (ст. 614 ЦК України).

Проте у цивільному праві ми можемо виявити цілу низку інститутів як договірних, так і недоговірних права, коли настає відповідальність і без вини.

Оскільки до підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин (відповідно до ст. 51 ЦК України), то варто звернути увагу на ч.2. ст. 218 ГК України, яка поширюється і на діяльність ФОП. Відповідно до цієї норми учасник господарських відносин відповідає за невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання чи порушення правил здійснення господарської діяльності, якщо не доведе, що ним вжито усіх залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення.

У недоговірних зобов'язаннях найпоширенішим випадком відповідальності без вини є відповідальність володільця джерела підвищеної небезпеки, який звільняється від відповідальності, якщо доведе, що шкода була завдана внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого (ч. 5 ст. 1187 ЦК).

У договірних – можлива відповідальність підприємця, який порушив договір про надання послуг за плату при здійсненні ним підприємницької діяльності, якщо він не доведе, що належне виконання виявилось неможливим внаслідок непереборної сили, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 1 ст. 906 ЦК України)

Особливої уваги заслуговує положення ч. 3 ст. 678 ЦК України, відповідно до якого, якщо продавець товару неналежної якості не є його виготовлювачем, вимоги щодо заміни, безоплатного усунення недоліків товару і відшкодування збитків можуть бути пред'явлені до продавця або виготовлювача товару.

Із норми випливає, що законодавець не відокремлює відповідальність продавця та товаровиробника, однак якщо вони є різними особами, то ототожнення такої відповідальності є не доречним і по суті такі правовідносини можна назвати такими, у яких існує відповідальністю без вини.

Тобто, з одного боку, негативні наслідки майнового характеру, що можуть настати для однієї із сторін, не пов'язані з винною поведінкою продавця, якщо він є одночасно і виготовлювачем товару, у якого можуть бути виявлені недоліки. З іншого боку законодавець намагається відшкодувати збитки, що зазнала потерпіла сторона.

За таких обставин мова повинна йти не про цивільно-правову відповідальність без вини, а про спеціальну підставу виникнення цивільно-правових зобов'язань компенсаційного характеру, тобто, виникнення зобов'язань по відшкодуванню шкоди, підстави та умови виникнення яких впливають безпосередньо із закону.

Мета законодавця - не покарати правопорушника, а поновити порушені права потерпілого, тому, за відсутності вини особи, мова повинна йти не про відповідальність перед потерпілим, а про один із елементів компенсаційного механізму, прямо передбаченого зобов'язальним правом.

Таке розуміння правової природи так званої відповідальності без вини, повністю відповідає і ч. 3 ст. 11 ЦК України, відповідно до якої цивільні права та обов'язки можуть виникати безпосередньо з актів цивільного законодавства.

Однак, на нашу думку, встановлення винної особи, дії якої призвели до неналежної якості товару, має бути обов'язковим. Оскільки за якість товару несе відповідальність саме її виготовлювач, а не продавець. Тому, відповідальність продавця та товаровиробника не може ототожнюватися.

Якщо права ФОП за договором роздрібної купівлі-продажу було порушено, він може звернутися до суду за захистом своїх законних прав.

Цікавим тут є момент сплати ФОПом судового збору. Адже існує перелік пільговиків — фізичних осіб, які звільняються від його сплати відповідно до ст. 5 Закону України «Про судовий збір». Верховний суд став на бік ФОП,

зазначивши у Постанові від 03.12.2020 року [22], що громадяни, які мають статус ФОП та підпадають під ознаки відповідних пунктів ст.5 Закону України «Про судовий збір», мають право користуватися пільгами, визначеними цією статтею.

Це підтверджує, що статус ФОП – це лише додаткове навантаження, яке жодним чином не впливає і не обмежує будь-які правомочності фізичної особи, які випливають з її цивільної право- та дієздатності (роз'яснення Мін'юсту від 14.01.2011 р. «Статус фізичної особи — підприємця: проблеми застосування законодавства» [16], постанови Великої Палати Верховного Суду від 05.05.2020 р. у справі № 161/6253/15-ц [23] та від 07.04.2020 р. у справі № 743/534/16-ц [24]).

Торкаючись зобов'язального права у контексті відносин між підприємцями, варто наголосити на перспективі внесення змін до глави 48 ЦК України внаслідок рекодифікації цивільного законодавства та оновлення ЦК України [71]. Відповідно до параграфу 5.13. цієї концепції передбачається посилення бізнес-конотації (а де треба — «споживчої») окремих статей та формування нових спеціальних правил виконання зобов'язань у відносинах між підприємцями. Наприклад, у ЦК встановлена презумпція часткових зобов'язань із множинністю осіб. Проте, враховуючи підвищений рівень відповідальності підприємців, постає питання про доцільність її заміни на презумпцію солідарних зобов'язань. У підприємницькій сфері доцільно, наприклад, надавати сторонам договору можливість обумовлювати право на відмову від виконання зобов'язання сплатою певної грошової суми іншій стороні зобов'язання тощо [45, с.39].

Водночас постало питання скасування ГК України, оскільки два кодекси паралельно регулюють економічні відносини, що провокує законодавчі колізії й створює ускладнення для судової практики й у цілому для бізнес-середовища.

Ми вважаємо, що рекодифікований ЦК України може сприяти створенню нових підходів для ведення бізнесу фізичними особами та їх регулювання на належному рівні.

Отже, розкриваючи особливості укладення та розірвання договорів за участю фізичних осіб-підприємців варто зазначити, що у зв'язку зі значним розвитком цифрових технологій у всіх сферах діяльності, у тому числі і в бізнесі, найбільшою популярністю серед ФОПів користується договір роздрібною купівлі-продажу укладеного в онлайн форматі.

Однак ФОП має бути обачним та укладаючи договір, перш за все, відкривати банківський рахунок на себе як на підприємця, а не як на фізичну особу. Це дозволить вберегти себе та покупця від небажаних негативних наслідків у разі виникнення проблем безпосередньо з товаром.

При розірвання договору за участю ФОП, де особа може одночасно виступати і постачальником товару, діє так звана презумпція вини постачальника, тобто його обов'язок довести факт пошкодження чи поломки товару внаслідок його експлуатації чи зберігання споживачем.

Оновлений ЦК України дасть можливість запровадження нових процесів у діяльність підприємців та їх вдосконалення задля формування реальної й ефективної ринкової економіки як невід'ємної складової громадянського суспільства та євроінтеграційної спрямованості всіх компонентів суспільства.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши дослідження регулювання цивільно-правового статусу ФОП на підставі викладеного в випускній кваліфікаційній роботі матеріалу, можна зробити такі висновки:

1. Цивільно-правовий статус ФОП – це статус, який надає право особі здійснювати самостійну, ініціативну, на власний ризик діяльність, спрямовану на отримання прибутку. Набути такого статусу особа може лише за наявності повної цивільної право- та дієздатності. За життя особа може перебувати у трьох статусах – фізичної особи, ФОП та самозайнятої особи, яка здійснює незалежну професійну діяльність (адвокати, нотаріуси, приватні виконавці тощо). Статус ФОП відрізняється від статусу фізичної особи тим, що у передбачених законом випадках фізична особа може бути позбавлена права займатися підприємницькою діяльністю, в той час як позбавити статусу фізичної особи ніхто не в праві, він залишається незмінним аж до самої смерті. Різниця існує також у моменті набуття статусів особами - підприємницький статус фізична особа набуває з моменту її державної реєстрації як підприємця та втрачає з дати внесення до ЄДР запису про держреєстрацію припинення підприємницької діяльності, а от цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження і припиняється у момент її смерті. Для набуття статусу особи, що провадить незалежну професійну діяльність, необхідне взяття на облік в контролюючому органі.

2. ФОП наділена відповідними правами та обов'язками в сфері здійснення своєї діяльності, однак чіткої визначеності та їх переліку у ЦК України не передбачено. Існує лише певний перелік обов'язків, передбачених ч.6 ст. 128 ГК України. Порівнюючи правовий статус ФОП та статус юридичних осіб, які займаються підприємницькою діяльністю, можна стверджувати, що існують як схожі, так і відмінні риси, тому ототожнювати такі статуси не варто. Зокрема, обидва суб'єкти мають обов'язок зареєструвати свою діяльність шляхом внесення відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб,

фізичних осіб—підприємців та громадських формувань, отримати ліцензію на здійснення окремих видів господарської діяльності та сплачувати податки.

Відмінні риси полягають у тому, що набуття статусу ФОП є простішою процедурою, тому що така дія не потребує установчих документів та статутного капіталу, структурних органів управління та залучення найманих працівників. Однак, основною відмінністю, на нашу думку, є відсутність у ФОП розмежування між особистим майном та таким, що набувається в результаті ведення підприємницької діяльності. Це означає, що втрачаючи статус ФОП, особа не позбавляється обов'язку нести відповідальність за зобов'язаннями, якщо такі наявні, своїм особистим майном.

Доцільно було б розмежувати майно, яке належить особі для задоволення власних потреб та майно, а також доходи від нього, які використовуються у підприємницькій діяльності.

3. Особливістю проведення процедури державної реєстрації та припинення діяльності ФОП є те, що Постановою Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2021 року встановлена можливість державної реєстрації фізичної особи підприємцем та припинення такого статусу в автоматичному режимі за допомогою електронного сервера під назвою «Портал Дія», що дозволяє значно зекономити час та кошти, а головне – не провокувати корупцію. Однак, на нашу думку, існує прогалина в переліку документів, необхідних для державної реєстрації саме неповнолітніх осіб, які мають право на отримання статусу ФОП внаслідок укладення шлюбу.

4. Найпоширенішим видом договору за участі ФОП є договір роздрібною купівлі-продажу, який може бути укладений у онлайн форматі, специфічною рисою якого є предмет, до якого належить товар, що має чітко сформовану ціль використання – особисте, домашнє чи інше використання, не пов'язане з підприємницькою діяльністю.

Проблемним аспектом при укладенні договору роздрібною купівлі-продажу онлайн є те, що продавці — фізичні особи, здійснюючи підприємницьку діяльність, використовують для розрахунків свій банківський рахунок,

відкритий саме для фізичної особи, а не підприємця. Це призводить до того, що використовуючи цей рахунок, покупці не можуть захистити свої права на рівні споживачів, оскільки договір між двома фізичними особами не може вважатися договором роздрібної купівлі-продажу.

При розірванні такого виду договору з умовою доставки товару, внаслідок порушення зобов'язань з боку ФОП застосовується презумпція вини постачальника. Тобто для звільнення себе від відповідальності саме постачальник повинен довести, що дефекти виникли внаслідок порушення покупцем (споживачем) правил експлуатації або зберігання виробу.

З метою удосконалення чинного законодавства України з питань регулювання діяльності ФОП пропонується внести наступні зміни та доповнення до деяких законодавчих актів України, а саме:

1. Доповнити Главу 5 ЦК України ст. 50-1 «Права фізичної особи-підприємця» та викласти її у такій редакції:

1) Фізична особа-підприємець має право:

а) самостійно обирати будь-який вид підприємницької діяльності, що не заборонений законодавством;

б) на власний розсуд обирати програму діяльності, залучення технічних, економічних та фінансових ресурсів, встановлення цін на послуги відповідно до закону;

в) обирати спосіб оподаткування доходів за спрощеною системою;

г) вільного найму працівників;

д) вільно розпоряджатися своїм прибутком;

е) здійснювати на власний розсуд зовнішньоекономічну діяльність в межах, дозволених законодавством;

2. Додати до Глави 5 ЦК України статтю 50-2 під назвою «Право фізичної особи на найменування в статусі підприємця» такого змісту:

«1. Найменування фізичної особи-підприємця може складатися з власного імені та прізвища, а також містити інформацію про рід діяльності та її мету.

2. Найменування фізичної особи-підприємця не може бути тотожним найменуванню іншої фізичної особи-підприємця.

3. У найменуванні фізичних осіб-підприємців забороняється використовувати:

1) повне чи скорочене найменування державних органів або органів місцевого самоврядування, або похідні від цих найменувань, або історичні державні найменування, перелік яких установлює Кабінет Міністрів України, - у найменуваннях юридичних осіб приватного права;

2) символіку комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, заборона використання яких встановлена Законом України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»;

3) терміни, аббревіатури, похідні терміни, заборона використання яких передбачена законом».

3. Викласти ст. 52 ЦК України в наступній редакції:

«1. Фізична особа-підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, майном, що належить їй як підприємцю, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення.

2. Фізична особа-підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, майном, що належить їй як підприємцю, і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна».

4. Внести зміни до КУЗПБ, а саме ч.1 ст. 115 доповнити реченням такого змісту: «Проведення у справі про неплатоспроможність боржника фізичної особи - підприємця може бути відкрито за заявою боржника або кредитора».

5. Внести зміни у ч.1 ст. 18 Закону про держреєстрацію, доповнивши її п.5 такого змісту: «5) нотаріально засвідчена копія свідоцтва про реєстрацію шлюбу – у разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття».

Зазначені пропозиції щодо правового регулювання діяльності ФОП можуть бути імплементовані до законодавства України, а також можуть використовуватись у правозастосовній діяльності при державній реєстрації фізичної особи як підприємця в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань та визнання ФОП банкрутом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 10.10.2021).
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 23.03.2021).
3. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/conv#n980> (дата звернення: 23.05.2021).
4. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 01.08.2021 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19/conv#n1517> (дата звернення: 06.08.2021).
5. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 05.08.2021).
6. Житловий кодекс Української РСР : Закон України від 30.06.1983 № 5464-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text> (дата звернення: 05.08.2021).
7. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 №222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 23.08.2021).
8. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 26.06.2021).
9. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#n39> (дата звернення: 25.08.2021).

10. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції: Закон України від 19.05.2011. № 3390-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17#Text> (дата звернення: 23.08.2021).

11. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 05.08.2021).

12. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 23.07.2021).

13. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 01.08.2021).

14. Про реалізацію експериментального проекту щодо державної реєстрації фізичної особи підприємцем в автоматичному режимі: Постанова Кабінету міністрів України від 28.04.2021 № 418. URL: https://ips.ligazakon.net/document/kp210418?Utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05&_ga=2.231725855.1256046037.1627296529-1976312767.1626792065 (дата звернення: 26.06.2021).

15. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів : постанова Національного банку України від 12.11.2003 № 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03#Text> (дата звернення: 05.09.2021).

16. Статус фізичної особи - підприємця: проблеми застосування законодавства : роз'яснення Міністерства Юстиції України від 14.01.2011 № n0012323-11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0012323-11#Text> (дата звернення: 15.06.2021).

17. Постанова Верховного Суду від 05.06.2018 № 338/180/17. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/74963905?Utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01 (дата звернення: 06.08.2021).

18. Постанова Верховного Суду України від 04.12.2013 № 6-125цс13. URL:<http://iplex.com.ua/doc.php?Regnum=80632727&red=10000322b7ed7264003eec39cb6e0cec118406&d=5> (дата звернення: 09.08.2021).

19. Постанова Верховного Суду від 03.04.2019 №753/16525/16ц. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/81203066> (дата звернення: 15.10.2021).

20. Постанова Верховного Суду від 10.10.2018 № 362/2159/15. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/81203066> (дата звернення: 15.10.2021).

21. Постанова Верховного Суду від 20.11.2019 № 211/7020/15-ц. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=85868718&red=100003d4242e041b7cfd5a0d375c290a7778b5&d=5> (дата звернення: 01.10.2021).

22. Постанова Верховного суду від 03.12.2020 №903/323/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93263240> (дата звернення: 25.10.2021).

23. Постанова Верховного суду від 05.05.2020 № 161/6253/15-ц. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/89316420?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05 (дата звернення: 09.09.2021).

24. Постанова Верховного суду від 07.04.2020 № 743/534/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89180559> 24 (дата звернення: 25.09.2021).

25. Постанова Верховного суду від 30.09.2020 № 927/787/19. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/91939665?Utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.145184054.343434652.1635018227-1235704540.1601447309 25 (дата звернення: 16.09.2021).

26. Аванесян Г. М., Басенко Р. О. Цивільне право України (Загальна частина) навчально-метод. посібник. Полтава : Видавництво ПШП, 2020. 199 с.

27. Банасевич І.І. Поняття "споживач" в цивільному праві: доктринальні підходи. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України, 2018. С. 170-178

28. Бутирський А. Концепція удосконалення законодавства про неспроможність. *Право України*. 2018. № 6. С. 86-97

29. Бутков І. М. Щодо визначення поняття “Правовий статус фізичної особи підприємця”. *Форум права*. 2013. № 3. С. 70-76
30. Власюк А.В. Зарубіжний досвід використання дозвільних процедур у сфері підприємницької діяльності. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 76–80
31. Воротинцева І. Щодо розгляду питань порядку державної реєстрації фізичних осіб-підприємців. *Знання європейського права*. 2021. № 2. С. 34-38
32. Гринько С.Д. Шкода як обов'язкова умова виникнення деліктних зобов'язань за Цивільним кодексом України. Проблеми вдосконалення цивільного законодавства України : матеріали круглого столу. 2012. С. 41-44
33. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Теорія держави і права: навч. посібник. Київ: Видавництво Освіта України, 2017. 320 с.
34. Дем'яненко О.В. Статус фізичної особи-підприємця: проблеми застосування законодавства. *Юридичний радник*. 2011. № 1(55). URL: <http://yurradnik.com.ua/stati/d1-81-d1-82-d0-b0-d1-82-d1-83-d1-81-d1-84-d1-96-d0-b7-d0-b8-d1-87-d0-bd-d0-be-d1-97-d0-be-d1-81-d0-be-d0-b1-d0-b8-d0-bf-d1-96-d0-b4-d0-bf-d1-80-d0-b8-d1-94-d0-bc-d1-86-d1-8f-d0-bf/> (дата звернення: 25.08.2021).
35. Дніпров О. С. Парадигма виконавчої влади в Україні : адміністративно-правовий аспект : дис.... докт. юрид. наук за спеціальністю 12.00.07. Національний університет «Львівська політехніка» НАН України, Львів, 2019. 498 с.
36. Долинська М.С. Проблеми правового регулювання договірних відносин суб'єктів господарювання : монографія. Львів: видавництво Галицька видавнича спілка, 2019. 247 с.
37. Жайворонок Т.С., Павловська С.В. Судова практика розгляду справ про захист прав споживачів. *Вісник Верховного Суду України*. 2013. №149. С.15-32
38. Жовнір Т. Зміст правового становища самозайнятої особи. 2020. С. 76-81. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/1_2020.pdf#page=76 (дата звернення: 06.10.2021).

39. Жорнокуй Ю. М., Красицька Л. В. Сучасні проблеми цивільного права та процесу навч. посібник. Харків: Видавництво Право, 2017. 805 с.
40. Іванов Ю. Ф., Курилiна О. В., Іванова М. В. Цивiльне право України навч. посiбник. Київ: Видавництво Алерта, 2019. 342 с.
41. Ільченко Г.О. Окремі аспекти здійснення Інтернет-торгiвлi в Україні. *Правове забезпечення соціально орієнтованої економіки* [Електронне видання]: Матеріали круглого столу (27 квітня 2021 року) / відп. ред. Н.А. Мазараки. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 34-38.
42. Інформаційна довідка Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 17.06.2021).
43. Іщенко С.Ю. Правовий режим майна фізичної особи-підприємця. 2020. С. 169-171 URL: Http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3306/1/13_11_2020.pdf#page=169 (дата звернення: 21.06.2021).
44. Карпюк Г.І. Основи підприємництва навч. посiбник для здобувачiв професійної (професійно-технічної) освіти. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/04/19/Osnovy%20pidpryyemnytstva.pdf>
45. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дiм АртЕк, 2020. 128 с.
46. Кравчук М.В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: навч. посiбник. Тернопiль : Видавництво Карт-Бланш, 2002. 247 с.
47. Кравчук О. Три види правового статусу фізичної особи. *Вiсник Національного технічного університету України Київський політехнічний інститут*. 2017. №1/2(33/34). С. 193-199. URL: <http://afgp.kpi.ua/wp-content/uploads/2017/10/Kravchuk-Try-statusy.pdf>
48. Крицун Т. Характеристика оновленого законодавства України у сфері банкрутства. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 12. С. 93-96

49. Крук В. Правовий статус фізичної особи-підприємця. 2018. URL: [Http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/50206/2/2018_Kruk_V-Pravovyi_status_fizychnoi_163-164.pdf](http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/50206/2/2018_Kruk_V-Pravovyi_status_fizychnoi_163-164.pdf) (дата звернення: 25.10.2021).

50. Лепіхіна О. Майно фізичної особи-підприємця, яке ним придбане і використовується в підприємницькій діяльності, треба розглядати як його особисту приватну власність. 2019. URL: <https://lhs.net.ua/ua-maino-fop-iakenym-prydbane-i-vykorystovuietsia-v-pidpriemnytskii-diiialnosti-treba-rozhliadaty-iak-ioho-osobystu-pryvatnu-vlasnist-olha-lepikhina-ru-ymushchestvo-flp-kotoroe-um-pryobreteno-u-yspol/> (дата звернення: 10.08.2021).

51. Ніколаєнко, В. О. Правовий статус фізичної особи-підприємця за законодавством України : магістерська робота : 081 Право / В. О. Ніколаєнко ; керівник роботи Апанасенко К. І. ; Національний університет «Чернігівська політехніка», кафедра цивільного, господарського права та процесу. Чернігів, 2020. 101 с.

52. Олійник Є. О. Деякі питання щодо державної реєстрації фізичної особи-підприємця. Теоретичні та практичні аспекти соціально-економічних наукових досліджень : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Східноєвропейський центр наукових досліджень, 2020. С. 158 – 160

53. Офіційний веб-сайт Державної податкової служби України. URL: [Https://www.tax.gov.ua/media-tsentr/novini/407585.html](https://www.tax.gov.ua/media-tsentr/novini/407585.html) (дата звернення: 08.07.2021).

54. Офіційний сайт судової влади в Україні. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/vidkr_dani_vs/stat_zvit_2020_zag (дата звернення: 08.10.2021).

55. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 95-98

56. Паєнок А. Характеристика особливостей предмета договору роздрібної купівлі-продажу як однієї з його істотних умов. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. С. 40-45

57. Пилипенко С. Особливості правового регулювання відносин за договором, укладеним в електронній формі. Підприємництво, господарство і право. 2020. С.48-53 URL: http://www.pgj-journal.kiev.ua/archive/2020/8/8_2020.pdf#page=48 (дата звернення: 09.09.2021).

58. Поляков Р. Банкрутство фізичних осіб — «новий» інститут віком понад 2 тисячі років. *Закон і бізнес*. 2021. URL: https://zib.com.ua/ua/140297-bankrutstvo_fizichnih_osib__noviy_institut_vikom_ponad_2_tis.html (дата звернення: 01.09.2021).

59. Пристай Т. Самозайняті особи як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. 2020. URL: <http://pgj-journal.kiev.ua/archive/2020/11/10.pdf> (дата звернення: 09.09.2021).

60. Переверзев О.М. Питання правового режиму майна фізичної особи – підприємця. *Вісник Луганського університету внутрішніх справ*. 2012. №5. С.294-304

61. Рожнятовська О. В Фізична особа-підприємець як оптимальна форма стартапу. 2017. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/fop-startup/> (дата звернення: 27.10.2021).

62. Романченко Ю.А. Майно фізичної особи-підприємця: правовий статус. 2020. С.198-201. URL: <https://lhs.net.ua/ua-maino-fop-iake-nym-prydbane-ivukorystovuietsia-v-pidpriemnytskii-diialnosti-treba-rozhliadaty-ia-kiho%20osobystupryvatnu-vlasnist-olha-lepikhina-ru-ymushchestvo-flp-kotoroe-um-pryobreteno-yuyspol/> (дата звернення: 28.10.2021).

63. Сазонова А.О. Незалежна професійна діяльність та її співвідношення з підприємницькою діяльністю фізичних осіб. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2021. С. 72-78

64. Сервіс для визначення КВЕД Державної служби статистики України. URL: <http://kved.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.06.2021).

65. Скакун О.Ф. Теорія держави та права: підручник. Харків: Видавництво Консум, 2001. 656 с.

66. Слишинська А.А. Фізична особа – підприємець, як суб'єкт підприємницької діяльності. 2020. С. 307-308. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/8103/1/NRMSE2017_V3_P307-308.pdf (дата звернення: 19.10.2021).

67. Смолин Г. В. Господарське право України навч. посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. С.435

68. Філатова Н.Ю. Регулювання особливостей електронних договорів: порівняльно-правовий аналіз. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 63–77

69. Черкас В.М. Деякі особливості правового статусу майна фізичної особи-підприємця у розрізі ризиків її господарської діяльності. 2021. С.491-499 URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/09/SCIENCE-INNOVATIONS-AND-EDUCATION-PROBLEMS-AND-PROSPECTS-15-17.09.2021.pdf#page=491> (дата звернення: 24.10.2021).

70. Юшкевич О.Г. Право неповнолітніх на підприємницьку діяльність: правові підстави. 2021. С. 170-174. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10507/Pravo%20nepovnlitnikh%20na%20pidpriemnytsku%20diialnist%20pravovi%20pidstavy_Iushkevich_2021.pdf?Sequence=1&isallowed=y (дата звернення: 01.07.2021).

71. Яворська О. С. Договірні зобов'язання про передання майна у власність: цивільно-правові аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук за спеціальністю 12.00.03. Київ, 2011. 38 с.